

УДК 332.146.2

З. В. Герасимчук, В. Г. Поліщук
Луцький національний технічний університет

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

У статті розглянуто фінансове забезпечення політики стимулювання політики стимулювання сталого розвитку регіону. Визначено зміст поняття фінансового забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону. Запропоновано використовувати інвестиційно-інноваційне, податкове, трансфертне та інституційне стимулювання сталого розвитку регіону. Визначено джерела фінансових ресурсів, що спрямовуються на забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону.

Механізм стимулювання сталого розвитку регіону передбачає застосування фінансових методів стимулювання сталого розвитку регіону. Фінансові методи стимулювання є способом стимулюючого впливу фінансових відносин на сталий розвиток регіону. Основним фінансовим методом механізму стимулювання сталого розвитку регіону можна вважати фінансове забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону.

Слід зазначити, що в сучасній економічній літературі та в практичній діяльності органів місцевої влади питання фінансування розвитку регіонів найчастіше пов'язують з політикою розподілу і перерозподілу бюджетних ресурсів, що передбачає фінансування економічних процесів на регіональному рівні. Однак багаторічний досвід свідчить, що бюджетна підтримка не стала значним фактором зменшення диспропорцій в соціальному, економічному та екологічному розвитку регіонів. Більше того, в окремих випадках має місце неефективне використання інвестиційного бюджетного ресурсу. У такій ситуації постає потреба вдосконалення механізмів фінансування соціального, економічного та екологічного розвитку регіону, в основі якого — раціональне використання місцевих фінансових ресурсів, зміцнення фінансової бази реалізації пріоритетних соціально-економічних програм регіону.

Фінансове забезпечення регіональної політики, на думку Долішнього М. І., включає вдосконалення фінансування делегованих повноважень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; збільшення дохідної бази місцевих бюджетів — підвищення рівня місцевих податків і зборів, збільшення частки закріплених доходів, сприяння залученню зовнішніх та внутрішніх інвестицій, активізація розвитку підприємництва, реформування підприємств різних форм власності, АПК, роздержавлення, демонополізація та приватизація державного майна [1, с. 52].

Тобто, фінансове забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону повинне включати фінансування таких основних складових процесу стимулювання сталого розвитку як податкове, інвестиційно-інноваційне, трансфертне та інституційне стимулювання сталого розвитку регіону. Розглянемо зміст фінансового забезпечення стимулюючих заходів, спрямованих на досягнення сталого розвитку регіону, за виділеними напрямками.

Саме за допомогою фінансового забезпечення здійснюється система розподільчих і перерозподільчих процесів у процесі фінансування стимулювання сталого розвитку регіону. Фінансове забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону — це цілеспрямований процес, що полягає у залученні, розподілі та перерозподілі коштів для фінансування стимулюючих заходів з метою досягнення соціальних, економічних та екологічних цілей регіону, причому головною мета полягає у досягненні сталого розвитку регіону з дотриманням всіх ознак сталості. Основними суб'єктами фінансового забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону виступають: суб'єкти господарювання регіону, державні і регіональні органи влади та домогосподарства. Відповідно до цього об'єктами фінансового забезпечення виступатимуть фінанси суб'єктів господарювання регіону, державні фінанси регіону та фінанси домогосподарств регіону.

До основних ланок фінансового забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону в межах фінансів суб'єктів господарювання належать: фінанси установ соціальної сфери, що діють в регіоні (кошти, що належать суб'єктам господарювання регіону, що не займаються комерційною діяльністю), фінанси комерційних підприємств усіх форм власності, що діють в регіоні (кошти всіх суб'єктів господарювання, що діють в регіоні, і в своїй діяльності націлені на тримання прибутку), фінанси громадських установ та добродійних фондів, що діють в регіоні (кошти суб'єктів господарювання, що займаються громадською діяльністю). До державних фінансів регіону варто віднести: зведений бюджет регіону, державний регіональний кредит та кошти державних цільових фондів, що діють в регіоні.

Розглянемо кожен напрям фінансового забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону. Отже, на податкове стимулювання сталого розвитку регіону суттєвий вплив мають: фінанси комерційних підприємств усіх форм власності, що діють в регіоні, фінанси установ соціальної сфери, що діють в регіоні, фінанси громадських установ та добродійних фондів, що діють в регіоні, а також фінанси домогосподарств регіону (кошти таких суб'єктів господарювання повинні оподатковуватись відповідно до чинного законодавства України у встановленому порядку); зведений бюджет регіону та кошти державних цільових фондів, що діють в регіоні (здійснюється перерозподіл отриманих податків, зборів та платежів і спрямовуються на поточні та капітальні видатки регіону).

Податковий механізм, який є самостійною ланкою господарського механізму та важливою складовою фінансового механізму, визначає та законодавчо встановлює форми мобілізації ресурсів за допомогою податків, зборів та інших податкових платежів [2, с. 133].

З одного боку, податки, забезпечуючи доходну частину держбюджету, визначають масштаби соціального розвитку, державного фінансування інноваційних проектів тощо. З іншого ж, більший ступінь жорсткості податкового режиму справляє стримуючий вплив на збільшення обсягів випуску (і доходів), сприяє зростанню тіньової сфери економіки і, таким чином, зрештою, зменшує базу оподаткування [3, с. 37].

Податкова реформа є ключовим завданням у вирішенні проблем створення робочих місць і захисту довкілля. Особливо вона важлива у контексті фінансового забезпечення сталого розвитку регіону. В залежності від виду і розміру, ско-податки обіцяють кілька вигод: запроваджують принцип "платить забруднювач" — інтерналізують екстерналії, пов'язані з виснаженням і забрудненням, трансформуючи їх у внутрішні витрати виробництва; забезпечують стимули до більш ефективного використання енергії і ресурсів (зменшення ресурсопотоку) та сприяють технологічним інноваціям [4, с. 381].

Тобто, екологічні податкові стягнення повинні перерозподілятися через бюджет (Державний чи місцевий), сприяючи досягненню наступним завдань: 1) зменшення шкідливих викидів в довкілля (повітряне, водне середовище); 2) зменшення захворюваності населення та збільшення продуктивності населення; 3) збільшення дохідної частини бюджетів різних рівнів.

Також одним із постійних і завжди актуальних питань в аспекті податкового стимулювання сталого розвитку є оподаткування прибутку підприємств. Враховуючи особливості економіки України, стимулюючий механізм дії податку на прибуток підприємств варто налагоджувати таким чином, щоб він сприяв розвитку виробництва, накопиченню капіталу і поверненню економіки в бік науко- та капіталоемних виробництв, що в свою чергу вимагає: визначення об'єкту оподаткування; встановлення податкових ставок; визначення переліку податкових пільг і умов їх надання суб'єктів підприємництва [5, с. 38].

Як слушно зауважує Грановська Л.М., істотний ефект може дати "формування раціонального податкового механізму за рахунок системи стимулюючих пільг" [6, с. 294]. При цьому автор пропонує розрізняти два види пільг: нестимулюючі пільги, що надаються окремим економічним суб'єктам і фізичним особам незалежно від характеру використання ними доходів, і стимулюючі пільги. Якщо перші необхідно поступово усувати, то другі — використовувати ширше з метою податкового регулювання в Україні соціально-економічних і екологічних процесів. У зв'язку з цим необхідно визначити найбільш ефективні важелі удосконалення системи пільг для заохочення інноваційної, інвестиційної і ресурсозберігаючої стратегії розвитку підприємств.

Таким чином, фінансове забезпечення податкового стимулювання сталого розвитку регіону повинне реалізовуватись за рахунок: 1) введення екологічного оподаткування юридичних і фізичних осіб; 2) впровадження податків, направлених на соціальне вирівнювання; 3) запровадження податкових преференцій для інноваційних підприємств та потенційних інвесторів у соціальну, екологічну та екологічну сферу регіону.

Інвестиційно-інноваційне стимулювання сталого розвитку регіону має бути спрямоване на створення у кожному регіоні оптимальних за структурою основних фондів, виробничих потужностей і соціально-культурної бази, а також відновлення довкілля з використанням інноваційних розробок. Даний напрямок стимулювання складається з двох взаємопов'язаних напрямків стимулювання сталого розвитку регіональної СЕЕ системи: інвестиційного та інноваційного стимулювання. Інвестиційне стимулювання направлене на забезпечення

капіталовкладень у соціальну, економічну та екологічну сферу регіону для досягнення сталого розвитку регіональної соціо-еколого-економічної системи. Для того, щоб цього досягти необхідно прагнути створити сприятливий інвестиційний клімат регіону.

Інвестиційно-інноваційне стимулювання сталого розвитку регіону пов'язане із: фінансами комерційних підприємств усіх форм власності та фінансами громадських установ та добродійних фондів, що діють в регіоні (кошти, що залучаються від таких суб'єктів господарювання, повинні бути спрямовані на вкладення у певні соціо-еколого-економічні проекти, що реалізуються у регіоні). Також вагомою є роль зведеного бюджету регіону (у частині здійснення бюджетного інвестування у пріоритетні соціальні, економічні чи екологічні проекти), та фінансів домогосподарств регіону (залучення тимчасово вільних коштів населення для інвестування їх у важливі з точки зору сталого розвитку проекти).

Варто погодитись із Галушкіною Т. П., Реутовим В. Є. та Качаровською Л. М., які вважають, що державне управління досягнення сталого розвитку регіонів України повинне досягатись за рахунок "збільшення обсягу інвестицій в основні сфери економіки регіонів, які визначають стратегічні пріоритети їх розвитку" [7, с. 83].

Особливу увагу необхідно приділяти залученню прямих іноземних інвестицій для досягнення сталого розвитку регіону. Прямі іноземні інвестиції є джерелом капіталу для вкладень у сферу виробництва, впровадження прогресивних технологій, ноу-хау, передових методів управління і маркетингу, а також соціальну інфраструктуру та екологічні проекти. Крім того, на відміну від позик і кредитів, підприємницькі інвестиції, не збільшуючи зовнішній борг держави, сприяють накопиченню коштів для розвитку виробництва, стимулюючи тим самим безпосередньо іноземного інвестора [8, с. 123].

Для того, щоб подолати існуючі проблемні питання, пов'язані з впровадженням інновацій у виробничий процес в регіоні заради досягнення сталого розвитку регіону, необхідно: фінансово сприяти інноваційному інвестуванню регіональної науки та технологій, спрямованого на відновлення екологічної рівноваги, досягнення соціальної справедливості та забезпечення економічного росту регіонів за рахунок впровадження наукоємних інвестиційних проектів, а також стимулювати створення малих інноваційних підприємств за допомогою регіональної інфраструктури інновацій і методів прямої державної підтримки найбільш перспективних проектів, відібраних на конкурсній основі.

Інвестиційне та інноваційне стимулювання сталого розвитку регіону необхідно посилювати практично у всіх без виключення регіонах України, крім м. Києва, що зумовлено пріоритетним правом даного регіону у залученні та освоєнні капіталовкладень та інновацій у різні сфери життєдіяльності регіону.

Трансфертне стимулювання сталого розвитку регіону має свої особливості. Для цього варто виокремити дві важливі категорії: місцеві бюджети та міжбюджетні трансферти. Місцевий бюджет — це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які

здійснюються органами влади Автономної Республіки Крим, областей, районів, районів у містах, а також органами місцевого самоврядування [9, с. 166].

Міжбюджетні трансферти — це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Міжбюджетні трансферти поділяються на: дотацію вирівнювання, субвенцію, кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів, інші дотації [10, с. 184].

Зосередження фінансових ресурсів у місцевих бюджетах України дозволяє органам виконавчої влади регіонів мати фінансову базу для реалізації своїх повноважень згідно Конституції України. За допомогою бюджетів формуються грошові фонди, які не тільки забезпечують виконання завдань суспільного призначення і створюють фінансову базу для здійснення функцій регіональних органів влади, але і гарантують основу для забезпечення економічної безпеки регіону.

Фінансове забезпечення трансфертного стимулювання сталого розвитку регіону повинне включати регулювання міжбюджетних відносин — активізація залучення інструментів міжбюджетних відносин (власні та передані доходи бюджетів), цільове залучення трансфертів (дотацій, субсидій, субвенцій) і контроль за їхнім використанням, запровадження перерозподілу фінансових ресурсів між бюджетами регіонів.

Фінансове забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону у контексті покращення міжбюджетних відносин необхідно проводити за наступними ключовими напрямками:

- 1) стабілізація бюджетів регіонів;
- 2) поліпшення управління державними фінансами регіонів;
- 3) підвищення ефективності державних видатків з бюджетів регіонів;
- 4) зростання доходів місцевих бюджетів;
- 5) підвищення ефективності витрати коштів на місцях;
- 6) підвищення інвестицій та оновлення інфраструктури на місцях.

Трансфертне стимулювання сталого розвитку повинне виконувати стабілізуючу функцію бюджетів різних рівнів і мати переважно активізуючий характер. Успішне фінансування через трансфертне стимулювання певного типу політики стимулювання сталого розвитку регіону сприятиме досягненню високого рівня сталого розвитку регіону. Трансфертне стимулювання сталого розвитку регіону важливе тим, що воно може застосовуватись до всіх без виключення регіонів України. Тобто, трансфертне стимулювання буде актуальним для регіонів від першої до дев'ятої групи включно.

Основним недоліком сучасного трансфертного фінансування певних програм соціального, економічного чи екологічного характеру є невмотивованість розподілу певної суми, що виділяється з бюджету певного рівня. Вирішенням цієї проблеми займались ряд вітчизняних вчених, пропонуючи застосування стимулюючого регіонального трансферту, обсягу субсидії для забезпечення екологічної безпеки з державного бюджету для певного регіону та стимулюючого бюджету регіону. Зокрема, для розрахунку стимулюючого трансферту

Герасимчук З. В. та Галушак В. Л. пропонували враховувати наступні показники: необхідний регіональний трансферту (розраховується на основі оцінки важливості одиниці, спрямованої у стимулювання розвитку регіону, коштів бюджету розвитку регіонів, та суми валової доданої вартості, що створюється у кожному регіоні), а також місця регіону у рейтингу за інтегральною оцінкою його економічного розвитку [11, с. 147]. Обсяг субсидії для забезпечення екологічної безпеки з державного бюджету для певного регіону, на думку Герасимчук З. В., Олексюк А. О., враховує загальну суму видатків з державного бюджету за розділом "Охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки", кількість регіонів певної групи, верхню межу рівня екологічної безпеки, що відповідає певному стану, кількість груп регіонів, максимальне значення якої відповідає максимальному можливому числу екологічних станів регіону [12, с. 171]. Стимулюючий бюджет за регіонами пропонується Вахович І. М. розраховувати з врахуванням загального бюджету регіону, загальної кількості регіонів, кількості регіонів, які необхідно стимулювати, рейтингу регіону за інтегральною оцінкою фінансового забезпечення сталого розвитку та коефіцієнту значимості стимулюючого бюджету розвитку для певного типу регіонів [13, с. 341–342]. Як бачимо, практично кожен підхід враховував бюджет регіону або Державний бюджет при розподілі коштів при здійсненні заходів стимулюючого характеру.

З огляду на те, що трансфертне стимулювання здійснюється з Державного бюджету та бюджету регіону, необхідно враховувати наступні особливості:

- яким чином розподілити кошти з Державного бюджету та бюджету регіонів на фінансування соціальних, екологічних та економічних потреб;
- визначитись із пріоритетом надання коштів із бюджетів різного рівня в рамках фінансового забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону;
- розробити алгоритм розподілу коштів з бюджетів різних рівнів для задоволення соціальних, економічних та екологічних потреб регіону.

Фінансування політики стимулювання сталого розвитку регіону в рамках трансфертного стимулювання повинне здійснюватись за двома напрямками. Перший напрямок передбачає формування та надання з Державного бюджету стимулюючого асигнування, спрямованого на вирішення існуючих проблем у регіоні у соціальній, економічній та екологічній сфері, об'єднаних спільною метою — досягнення сталого розвитку регіону. Другий напрямок передбачає формування та надання з бюджету регіону мотивуючого асигнування, спрямованого на вирішення існуючих соціальних, економічних та екологічних проблем, та формування мотивації на досягнення сталого розвитку всередині регіональної СЕЕ системи.

Інституційне стимулювання сталого розвитку регіону пов'язане із побудовою ефективної дозвільної системи функціонування суб'єктів господарювання на території регіонів, спрямованої на досягнення сталого розвитку регіону. Інституційне стимулювання повинне бути направлене на реалізацію наступних завдань:

— фінансова підтримка з боку державних та регіональних органів влади виробників екологічно чистих продуктів через державні програми;

— сприяння за допомогою фінансових засобів застосування екомаркування продуктів харчування, що виробляються на території регіону суб'єктами господарювання;

— фінансова підтримка суб'єктів господарювання, що функціонують на території регіону і декларують у своїй діяльності принципи сталого розвитку;

— створення Державного інвестиційного фонду та мережі підпорядкованих регіональних інвестиційних фондів, що спрямовані на координацію процесу інвестування у соціальну, економічну та екологічну сфери регіонів.

Фінансове забезпечення політики стимулювання сталого розвитку регіону дозволить залучити оптимальні фінансові ресурси, перерозподілити їх та направити на вирішення актуальних соціо-еколого-економічних питань, властивих конкретному регіону. Фінансове забезпечення стимулювання сталого розвитку регіону є лише складовою частиною механізму стимулювання сталого розвитку регіональної СЕЕ системи. Для того, щоб з'ясувати всі аспекти механізму стимулювання сталого розвитку, необхідно розглянути систему інструментів стимулювання сталого розвитку та визначити джерела залучення коштів для проведення ефективної політики стимулювання сталого розвитку регіону.

1. Регіональна політика та механізм її реалізації / [Ред. М. І. Долішній]. — К. : Наук. думка, 2003. — 503 с. 2. Податкові важелі та стимули розвитку господарських систем (теоретичні засади та практика використання) : моногр. / В. Л. Андрущенко та ін.; [За заг. ред. В. Л. Андрущенка, В. М. Мельника]. — Ірпінь : ДПА України, Нац. ун-т ДПС України, 2006. — 209 с.: табл., рис. 3. Фоміна М. В. Сучасний економічний розвиток: загрози, проблеми, перспективи : моногр. / М. В. Фоміна, В. В. Приходько, І. Г. Мішина. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. — 230 с. 4. Приходченко А. А. Стратегія сталого розвитку: Навч. посіб. / А. А. Приходченко, В. І. Вовк, Н. І. Заїка. — Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2008. — 412 с.: іл. 5. Мищенко С. Г. Стимулювання економічного розвитку: аспекти налогообложення : моногр. / С. Г. Мищенко. — Донецьк : Юго-Восток, 2006. — 224 с. 6. Грановська Л. М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій : моногр. / Л. М. Грановська. — Херсон : Вид-во ХДУ, 2009. — 414 с. 7. Стратегічні вектори регіональних трансформаційних зрушень : моногр. / Т. П. Галушкіна, В. Є. Реутов, Л. М. Качаровська; [за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. П. Галушкіної]. — Сімферополь : ПП "Підприємство Фенікс", 2009. — 320 с. 8. Курочкін Г. Ф. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка / Г. Ф. Курочкін. — К. : Нац. акад. управління, 2004. — 273 с. 9. Круш П. В. Регіональне управління : навч. посіб. / Круш П. В., Кожмяченко О. О. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 248 с. 10. Кузьменко В. В. Економічна безпека та сталий розвиток: регіональний аспект : моногр. / В. В. Кузьменко. — Донецьк : ДонНУЕТ, 2008. — 144 с.: іл. 11. Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації : моногр. / Герасимчук З. В., Галушак В. Л. — Луцьк : Надстир'я, 2006. — 248 с. 12. Герасимчук З. В. Екологічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : моногр. / З. В. Герасимчук, А. О. Олексюк. — Луцьк : Надстир'я, 2007. — 280 с. 13. Вахович І. М. Фінансова